

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-3-4-7-8-8>**Ноздрачов Олексій Олексійович,**

здобувач

(Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7261-4381>

ПІДГОТОВКА ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЯК ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Мета статті – визначити поняття та особливості підготовки до військової служби як предмета цивільно-військового співробітництва в правовому аспекті.

Розглянуто коло суб'єктів, які здійснюють підготовку до військової служби в її правовому та організаційному аспекті. З'ясовано, що сфера підготовки до військової служби в умовах правового режиму воєнного стану потребує особливих форм консолідації громадянського суспільства зі Збройними силами України та іншими військовими формуваннями. Визначено, що основним завданням цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби є використання можливостей цивільного середовища (громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій усіх форм власності) для забезпечення Сил оборони необхідною кількістю військово навчених громадян, здатних на високому рівні виконувати військовий обов'язок.

Обґрунтовано, що підготовку до військової служби можна розглядати в педагогічному, психологічному, соціологічному, військовому, економічному та правовому аспектах. Сформульовано поняття підготовки до військової служби як предмета цивільно-військового співробітництва в правовому аспекті: це сукупність правових засобів та інструментів, об'єднаних спільною метою правового регулювання – створення умов для комплектування військових формувань України високомотивованими військовослужбовцями з розвиненими професійно важливими якостями. Вказана мета досягається завдяки спільній роботі інститутів громадянського суспільства, органів публічної влади, суб'єктів господарювання, закладів освіти та військових формувань. Найбільш важливими ділянками їх взаємодії є національно-патріотичне виховання, домобілізаційна підготовка та підготовка за окремими військово-обліковими спеціальностями, які потребують спеціальних знань і не можуть бути забезпечені в достатніх обсягах системою військової освіти.

Ключові слова: *правове забезпечення, підготовка до військової служби, цивільно-військове співробітництво, військовослужбовці, Збройні сили України, військові формування.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Широкомасштабна збройна російська агресія проти України сприяла консолідації Сил оборони і громадянського суспільства для спільного виконання завдань підвищення ефективності відсічі державі-агресору, звільнення тимчасово окупованих українських територій та встановлення миру й безпеки в європейському регіоні. Напрями співпраці Сили оборони й громадськості пов'язані з багатьма сферами суспільних відносин, однак найважливішою залишається сфера підвищення готовності громадян до служби в Збройних силах України та інших військових формуваннях. Однак попри гостроактуальність цієї проблематики в умовах правового режиму воєнного стану, нині ще бракує правових досліджень, спрямованих на визначення особливостей підготовки до військової служби як спільного завдання Збройних сил України та громадянського суспільства, яке вирішується в межах цивільно-військового співробітництва. У поєднанні з недостатністю

чинної нормативно-правової бази для створення правового підґрунтя вказаної підготовки це зумовлює актуальність та новизну теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання визначеної проблеми. Проблеми цивільно-військового співробітництва та підготовки до військової служби розглядали у своїх роботах такі науковці, як О. Бериславська [1], В. Заболотня [2], В. Настюк, І. Коропатнік і В. Карелін [3], В. Шульгін [4], І. Шопіна [5] та інші вчені. Однак питання правового забезпечення цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби ще не були предметом окремих наукових розвідок, що слугує підтвердженням актуальності теми цієї статті.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити поняття та особливості підготовки до військової служби як предмета цивільно-військового співробітництва в правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про військовий обов'язок і військову служ-

бу», підготовка громадян України до військової служби передбачає національно-патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку у військових оркестрах, військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу в заклади фахової передвищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку в закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови. Відповідальність за організацію та проведення підготовки громадян України до військової служби в межах повноважень покладається на Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування. До цієї роботи можуть залучатися об'єднання громадян відповідно до їх статутів [6]. Аналіз указанного переліку свідчить, що підготовка до військової служби в її правовому та організаційному аспекті здійснюється великим колом суб'єктів, які належать до різних гілок державної влади.

Важливе місце між суб'єктами підготовки посідає Президент України як Верховний головнокомандувач Збройних сил України. Це зумовлено насамперед його повноваженнями щодо здійснення організації мобілізаційної підготовки, до якої як невід'ємний елемент входить і досліджувана нами підготовка до військової служби. Крім того, Голова держави має низку контрольних функцій у сфері функціонування Збройних сил України, а також інших створених відповідно до закону військових формувань [7]. Верховна Рада України виконує функції, пов'язані з підготовкою до військової служби, в межах реалізації своїх повноважень законодавчого та установчого характеру. Парламент України в силу наявності повноважень щодо здійснення законодавчої діяльності визначає організацію та чисельність Збройних сил України та інших військових формувань, правові засади освіти в Україні, зокрема й військової освіти, встановлює принципи та загальні засади проходження громадянами України військової служби. Однак, безумовно, повноваження Верховної Ради України та Президента України, пов'язані з правовим забезпеченням підготовки до військової служби, мають загальний характер і за своєю сутністю визначають створення фундаментальних базових засад, які необхідні для формування й розвитку спеціального правового забезпечення досліджуваного нами виду підготовки.

Розробку спеціального правового забезпечення та безпосередню організацію підготовки до військової служби здійснюють Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних сил України. Це, зокрема, зумовлено п. 3, пп. 14 і 84-4 п. 4, п. 39, 41, 41-1 та іншими Положення про Міністерство оборони України, пп. 33 та 84 п. 4 Положення про Генеральний штаб Збройних сил України. Низку функцій в означеній сфері має Міністерство освіти і науки України, так, у пп. 6 п. 5 Положення про вказаний орган виконавчої влади міститься вказівка щодо виконання ним завдань з мобілізаційної підготовки, мобілізації та територіальної оборони. Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки відповідно до покладених на них завдань беруть участь разом з відповідними органами управління у сфері освіти в повсякденному керівництві допризовною підготовкою.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку правового забезпечення підготовки до військової служби

є неоднорідність правового закріплення функцій органів публічної влади у сфері підготовки до національного спротиву та військової служби. Так, правовий статус оборонного відомства у сфері підготовки до військової служби має двоїтий характер. З одного боку, підготовка військовослужбовців після набуття ними відповідного статусу здійснюється за активної участі Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України та інших органів військового управління. Однак підготовка цивільних осіб до набуття ними статусу військовослужбовця належить до компетенції цивільних органів публічної влади, зокрема, Міністерства освіти і науки України, Міністерства у справах ветеранів України, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, їх виконавчих комітетів тощо. Водночас повноваження Міністерства оборони України у сфері підготовки до військової служби мають більш розгорнутий характер, ніж повноваження інших органів публічної влади. У правових документах, які регламентують діяльність останніх, підготовка до військової служби згадується коротко, без опису правового механізму реалізації відповідної компетенції. Там самим можна зробити висновок про існування диспропорційності правового забезпечення в досліджуваній сфері, що знаходить свій прояв у фрагментарності правового регулювання повноважень цивільних органів влади відносно організації та проведення підготовки до військової служби. Повноваження органів публічної влади щодо підготовки цивільних осіб до національного спротиву і до військової служби можна розділити на три групи. По-перше, це загальні повноваження, які мають здебільшого характер визначення особливостей державної політики у сфері комплектування військових формувань, її векторів та пріоритетів. Загальні повноваження здійснюють вищі органи влади – Президент України і Верховна Рада України. По-друге, це повноваження, пов'язані з організацією та координуванням дій уповноважених суб'єктів у сфері підготовки до військової служби та національного спротиву. Такі повноваження належать до компетенції вищого органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України. По-третє, це спеціальні повноваження, які передбачають створення та реалізацію стандартів й алгоритмів підготовки до військової служби, які здійснюють Міністерство оборони України, Генеральний штаб України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства у справах ветеранів України. По-четверте, це повноваження допоміжного характеру, якими наділені місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші органи публічної влади, які мають обов'язки у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації. Правові прогалини у визначенні повноважень Міністерства освіти і науки України та Міністерства ветеранів у справах ветеранів України у сфері підготовки до військової служби суперечать принципу правової визначеності та створюють можливість для довільного тлумачення приписів законодавства в досліджуваній сфері. Наявність прогалин в аспекті повноважень органів публічної влади у сфері підготовки до військової служби містить велику кількість ризиків як репутаційного, так і корупційного характеру. Вказане є підтвердженням необхідності детального визначення компетенції Міністерства освіти і науки України та інших центральних органів виконавчої влади, дотичних до процесів підготовки до військової служби, в правових актах, які регулюють їх діяльність.

Цивільно-військове співробітництво – це системна, планомірна діяльність Збройних сил України та інших складників Сил оборони: командувачів (командирів), на-

чальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил і засобів. Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає в спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур ЦВС, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військими (силами) визначених завдань [8].

Сфера підготовки до військової служби в умовах правового режиму воєнного стану потребує особливих форм консолідації громадянського суспільства зі Збройними силами України та іншими військовими формуваннями. Водночас основним завданням цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби є використання можливостей цивільного середовища (громадянського суспільства, підприємств, установ та організацій всіх форм власності) для забезпечення Сил оборони необхідною кількістю військово навчених громадян, здатних на високому рівні виконувати військовий обов'язок.

Висновки на підставі проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Специфіка підготовки до військової служби зумовлює можливість розглядати її в педагогічному, психологічному, соціологічному, військовому, економічному та правовому аспектах. У правовому аспекті поняття підготовки до військової служби як предмет цивільно-військового співробітництва слід, на нашу думку, розуміти як сукупність правових засобів та інструментів, об'єднаних спільною метою правового регулювання – створення умов для комплектування військових формувань України високомотивованими військовослужбовцями з розвиненими професійно важливими якостями. Вказана мета досягається завдяки спільній роботі інститутів громадянського суспільства, органів публічної влади, суб'єктів господарювання, закладів освіти та військових формувань. Найбільш важливими ділянками їх взаємодії є національно-патріотичне виховання, домобілізаційна підготовка та підготовка за окремими військово-обліковими спеціальностями, які потребують спеціальних знань і не можуть бути забезпечені в достатніх обсягах системою військової освіти.

Напрями подальших наукових досліджень повинні містити визначення форм та методів цивільно-військового співробітництва у сфері підготовки до військової служби.

Список використаних джерел

1. Бериславська О. Цивільно-військове співробітництво як вид суспільно-правових відносин у системі публічного управління. *Social development & Security*. 2019. № 2. С. 23–36.
2. Заболотня В. Цивільно-військові відносини в Україні та НАТО. *Перспективи регіонального та місцевого розвитку*: матер. 2-ї конференції молодих учених (23 листопада 2023 р., м. Львів). Львів, 2023. С. 136–138.
3. Настюк В. Я., Коротатнік І. М., Карелін В. В. Сутність та значення адміністративно-правового режиму цивільно-військового співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 191–195.
4. Шульгін В. Правова основа функціонування цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2021. С. 67–72.
5. Шопіна І. М. Розвиток досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави і громадянського суспільства. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. С. 308–312.
6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. *ІПС ЛІГА Закон Прайм*. URL: <https://ips.ligazakon.net/>
7. Положення про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань : затверджено Указом Президента України від 14 лютого 2015 року № 84/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text> (дата звернення 11.12.2023).
8. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво» : затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/> (дата звернення 11.12.2023).

References

1. Beryslavska, O. (2019). Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo yak vyd suspilno-pravovykh vidnosyn u systemi publichnoho upravlinnia [Civil-military cooperation as a type of social and legal relations in the system of public administration]. *Social development & Security*, 2, 23-36. [in Ukrainian].
2. Zabolotnya, V. (2023). Tsyvilno-viiskovi vidnosyny v Ukraini ta NATO [Civil-Military Relations in Ukraine and NATO]. *Perspektyvy regionalnoho ta mistsevoho rozvytku*: mater. 2-i konferentsii molodykh uchenykh (23 lystopada 2023 r., m. Lviv) [in Ukrainian].
3. Nastyuk, V.Y., Koropatnik, I.M., & Karelin, V.V. (2020). Sutnist ta znachennia administratyvno-pravovoho rezhymu tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva [The essence and significance of the administrative and legal regime of civil-military cooperation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 4, 191–195 [in Ukrainian].
4. Shulgin, V. (2021). Pravova osnova funktsionuvannia tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy [Legal basis for the functioning of civil-military cooperation of the Armed Forces of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 11, 67–72 [in Ukrainian].
5. Shopina, I.M. (2014). Rozvytok doslidzhen problem tsyvilno-viiskovoho spivrobitnytstva yak vydu vzaiemodii derzhavy i hromadianskoho suspilstva [Development of research on the problems of civil-military cooperation as a type of interaction between the state and civil society]. *Nauka i pravoohorona*, 4, 308–312 [in Ukrainian].
6. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 roku № 2232-XII [On Military Duty and Military Service: Law of Ukraine of March 25, 1992, No. 2232-XII]. *IPS LIHA Zakon Praim*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/> [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro zdiisnennia kontroliu Prezydenta Ukrainy za diialnistiu Zbroinykh Syl Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvan: zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 liutoho 2015 roku № 84/2015 [Regulations on the Control of

the President of Ukraine over the Activities of the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations: approved by the Decree of the President of Ukraine of February 14, 2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text> [in Ukrainian].

8. Doktryna «Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo»: zatverdzhena Holovnokomanduvachem Zbroinykh Syl Ukrainy 1 lypnia 2020 roku [Doctrine “Civil-Military Cooperation”: approved by the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine on July 1, 2020]. Retrieved from: <https://sprotyvg7.com.ua/> [in Ukrainian].

Nozdrachov Oleksiy,

Postgraduate Student

(The Scientific Research Institute of Public Law, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7261-4381>

PREPARATION FOR MILITARY SERVICE AS A SUBJECT OF CIVIL-MILITARY COOPERATION: LEGAL ASPECTS

The purpose of the article is to define the concept and peculiarities of preparation for military service as a subject of civil-military cooperation in the legal aspect.

The author examines the range of subjects involved in preparation for military service in its legal and organizational aspects. It is found that the sphere of preparation for military service under the legal regime of martial law requires special forms of consolidation of civil society with the Armed Forces of Ukraine and other military formations. It is determined that the main task of civil-military cooperation in the field of preparation for military service is to use the capabilities of the civilian environment (civil society, enterprises, institutions and organizations of all forms of ownership) to provide the Defense Forces with the necessary number of military-trained citizens capable of performing military duty at a high level.

It is substantiated that preparation for military service can be viewed from the pedagogical, psychological, sociological, military, economic and legal aspects. The author formulates the concept of preparation for military service as a subject of civil-military cooperation in the legal aspect: it is a set of legal means and instruments united by the common goal of legal regulation – creation of conditions for manning the military formations of Ukraine with highly motivated servicemen with developed professionally important qualities. This goal is achieved through the joint work of civil society institutions, public authorities, business entities, educational institutions and military formations. The most important areas of their interaction are national-patriotic education, pre-mobilization training and training in certain military specialties that require special knowledge and cannot be provided in sufficient quantities by the military education system.

Key words: legal support, preparation for military service, civil-military cooperation, military personnel, the Armed Forces of Ukraine, military formations.